

Handreiking

Kunst bij Mensen Thuis

Voor de kunstdocent én voor al die organisaties binnen kunst & cultuur,
zorg en welzijn die kunst bij ouderen thuis willen bieden

Mijn ervaring vanuit mijn stageproject heb ik uitgewerkt tot een handreiking voor anderen die een dergelijk project willen opzetten.

Naast de aandachtspunten die ik zelf heb ondervonden, merkte ik dat de ontwerpcriteria voor de doelgroep kwetsbare ouderen, die uit mijn onderzoek *Kunsteducatie voor Ouderen* naar voren kwamen een waardevolle aanvulling boden.

Hieronder beschrijf ik stapsgewijs de verschillende stappen in het proces, onderverdeeld in:

- a) Hoe en waar te beginnen
- b) De kunstbezoeken
- c) Kunst bij Mensen Thuis: Wat werkt?

a. Hoe en waar te beginnen

Kunst bij Mensen Thuis vraagt om een Samenspel van Cultuur, Kunst, Zorg en lokale overheid.

Vragen die hierbij spelen:

- Wordt het project gefinancierd/gesubsidieerd en zo ja door wie?
Aan wie is verantwoording schuldig of wordt verslag gedaan?
- Voor wie de activiteit is bedoeld?
Alleen voor zorgafhankelijke cliënten van bv. thuiszorg of kan iedere oudere zich aanmelden?
Wie is verantwoordelijk voor werving/aanmelding van deelnemers?
- Hoe is de relatie met verwijzers?
Het is handig als de begeleider de verwijzer kent die op de hoogte is van bv. ziektebeelden of gedrag van een deelnemer.
- Wie zorgt voor voorlichting en informatie?
Schriftelijke informatie voor deelnemer en doorverwijzers; de plaatselijke pers wellicht.

b. De kunstbezoeken

Stappen in het begeleidingsproces:

- Introductie, kennismaken. Achterhalen van de vraag: wat wil de ander?
- Doel en verloop van de kunstbezoeken
- De bijzondere rol van begeleider
- Het begeleiden van het maakproces: inhoud en materiaal

Introductie, kennismaken en onderzoeken wat de ander wil/behoeft

Ik startte met het maken van een (telefonische) afspraak voor de kennismaking, gevolgd door schriftelijke bevestiging (een mooie kunstkaart) om:

- de deelnemer vast 'in the mood' te brengen voor het traject;
- een korte toelichting te geven op de kunstbezoekjes;
- mezelf (met foto en contactgegevens) te introduceren, zodat mensen een gezicht bij die 'vreemde bezoeker' konden plaatsen.

De kennismaking betrof het contact maken; toelichten van de opzet van de kunstbezoekjes en te achterhalen waar interesses, ervaring en affiniteiten liggen.

Tips voor de kennismaking:

- Stel jezelf kort voor en vraag of de bedoeling van de bezoekjes helder is.
- Ga op zoek naar aanknopingspunten voor kunst. bv rond de woon- en leefsituatie van de gastheer/-vrouw; hangt er iets aan de muur van waaruit je mogelijke interesses kunt afleiden.
- Soms gebruikte ik een stapel kunstkaarten om een laagdrempelige manier samen naar kunst te kijken: wat ziet iemand, welke betekenissen geeft de ander aan een beeld, wat vind iemand belangrijk?.

Het verloop van de drie kunstbezoekjes

Kunst bij Mensen Thuis had tot doel kwetsbare ouderen in een drietal bezoeken) te begeleiden in een creatief/kunstzinnig maakproces. Bijzonder was te ontdekken dat de drie bezoeken eenzelfde lijn vertoonden, die steeds andere accenten in het begeleidingsproces vroeg.

- o Het eerste bezoekje droeg het karakter van wat aftasten, wat mag, wat kan? Praktische zaken als wat is een goede werkplek? Voorzichtige start met het maken van werk. Het gaat hierbij vooral om instructie, ideeën aanreiken, mensen znodig op weg helpen.
- o Bij het tweede bezoek is de ander echt aan het werk en dat vraagt van de begeleiding veel meer aan motivatie, emotionele ondersteuning en de ander bevestigen in het eigen kunnen.
- o Het derde bezoekje bracht veelal een vertrouwen in de goede afloop. Deelnemers zaten er anders bij, trots op wat er was gemaakt en vooral op zichzelf. Het accent kwam hierbij meer te liggen op het loslaten en terugblikken: Hoe zijn de bezoekjes ervaren, zijn er tips voor verbetering, feedback?

Hoewel het bij kunstbeoefening vooral gaat om *het proces* van creatief bezig zijn, merkte ik hoe belangrijk ook het eindresultaat is. Niet alleen wilde de deelnemer iets maken dat 'af' zou zijn, maar het gevoel van trots op het werk en op zichzelf van maker bleek evenzo van belang.

De bijzondere rol van begeleider

Professionele begeleiding door een kunstdocent of kunsteducator is essentieel, want:

- Je werkt één op één, in iemands eigen, privé leefomgeving. Niet als bewuste keuze, maar omdat het niet anders kan. Dat is heel inspirerend, maar ook behoorlijk intensief. Het vraagt een voortdurende afstemming op de behoefte van de ander. Wat is nodig, instructie, ondersteuning of juist bevestiging?
 - Kunst bij Mensen Thuis is, zoals de naam aangeeft bij de ander thuis. De ander is de gastvrouw/gastheer en jij bent de gast; maar de ander is ook leerling, jijzelf bent docent. Die combinatie van die rollen geeft de bezoekjes een bijzondere dynamiek, waarbij je tactvol soms ook directief moet sturen.
 - Het is niet jouw plek: je bent afhankelijk van de ruimte die tot je beschikking staat (een te kleine keukentafel?) of de wijze waarop de ander haar rol als gastvrouw wil oppakken (tijd voor koffie, *social talk*), terwijl je zelf misschien snel aan het werk wil, want er staan maar drie bezoekjes. Dit maakt het proces dynamisch, onverwacht en heel boeiend.
 - *Kunst bij Mensen Thuis* vraagt dat je niet alleen in staat bent mensen op artistieke wijze verder te helpen en om didactische knowhow, maar ook om andere kennis en vaardigheden: creativiteit en flexibiliteit om snel te kunnen schakelen tussen de verschillende thuissituaties.
- Daarnaast heb je je nodige bagage in huis waar het gaat om beeldend inzicht en materiaalkennis
- Als begeleidend kunstdocent werk je binnen een context van andere professionals. Je bent een gelijkwaardige gesprekspartner rondom die oudere. Ik merkte dat in contact met een verwijzer en in de presentatie met een groep stakeholders dat mijn positionering daar een rol speelde.

Het begeleiden van het proces: inhoud en materiaal

De ene deelnemer vraagt veel sturing in het maakproces (bv. omdat ze nog nooit zo iets had gedaan); de ander had meer behoefte aan ondersteuning, vertrouwen en geloof in zichzelf. Steeds inspelend op de kennis en vaardigheden van de ander ben je afwisselend bezig met motiveren, stimuleren of concreet voor doen.

Voor wat betreft het materiaal:

- Hou rekening met materiaalkeuze en omvang van het beoogde product dat er 'gewoon' aan de keukentafel wordt gewerkt.
- Zorg bij de eerste kennismaking voor een basispakket aan materiaal waarmee gebouwd, gekleed, getekend of geschilderd kan worden en laat de ander daaruit kiezen.
- Denk om het meubilair: zorg zelf zonnodig voor plastic tafelzeil; oude kranten en lege jampotten.

En wellicht de belangrijkste: vanuit maatwerk en flexibiliteit wil je de ander vooral op een ontspannen manier plezier bieden!

c. Kunst bij Mensen Thuis: Wat werkt?

Met dit verhaal heb ik een handreiking willen schetsen voor anderen: docenten/begeleiders beeldende kunsten of organisaties die binnen hun werkgebied een dergelijk project willen opzetten.

Ik noem hier nog enkele zaken die dit project positief kunnen beïnvloeden:

- zorg voor ontspanning, plezier, waarbij het sociale aspect net zo belangrijk (of misschien wel meer) is dan een resultaat
- hou rekening met mogelijke lichamelijke beperkingen
- zorg voor professionele begeleiding:
- ontwikkel passende activiteiten die thuis aan de keukentafel kunnen worden gedaan; maatwerk in begeleiden bij creatieve vaardigheden
- ga op zoek naar mogelijkheid tot binding en betrek waar mogelijk de sociale context van de ander ((klein)kinderen; buurvrouw) en niet te vergeten: speel in op achtergrond en cultuur van de ander!